

Прагматичні параметри семантичної структури речення у діалогічному дискурсі

Наталія Шулжук

Рівненський державний гуманітарний університет, Рівне – Україна
n_shulzhuk@i.ua; <https://orcid.org/0000-0002-6177-3336>

Pragmatyczne wymiary semantycznej struktury zdania w dyskursie dialogicznym

Natalia Szulżuk

Równieński Państwowy Uniwersytet Humanistyczny, Równe – Ukraina

STRESZCZENIE. W artykule została scharakteryzowana specyfika syntaktycznego konstruowania zdania-repliki jako części dyskursu dialogicznego. Autorka zaznacza, że znaczenie repliki dialogicznej składa się z warstwy: denotacyjnej (informacja o świecie rzeczywistym lub wyimaginowanym), sygnifikacyjnej (w jaki sposób informacja jest prezentowana w umyśle mówiącego), pragmatycznej (informacja o intencjach mówiącego w procesie komunikacji) oraz syntaktycznej (zawierającej dane o interakcji poszczególnych replik w ramach dyskursu dialogicznego). Potencjalna możliwość wykorzystania licznych opcji semantycznych z różnymi gramatycznymi formami wyrażania predykatów daje podstawy do zdefiniowania identycznych sytuacji w rzeczywistości i przekazania w języku tej samej treści denotacyjnej. Stwarza to przesłanki wyboru, jakiego dokonują uczestnicy dyskursu dialogicznego, biorąc pod uwagę stylistyczne możliwości formy gramatycznej, jej ukierunkowanie komunikacyjne i emocjonalne. Utrzymująca się tendencja dyskursu dialogicznego do oszczędzania środków językowych nie wyklucza funkcjonowania w nim jednostek syntaktycznych, które skupiają wiele sensów i są przejawem redundancji językowej. Jednak takie konstrukcje umożliwiają rozpoznanie przez uczestników dialogu złożonych psychoemocjonalnych stanów współ rozmówców i odkodowanie istotnych komunikacyjnych cech ich wypowiedzi.

Słowa kluczowe: komunikacja, dialog, dyskurs, inwariant semantyczny, wariant semantyczny, sytuacja denotacyjna, implikacja

Pragmatic parameters of the semantic structure of sentences in dialogical discourse

Natalia Shulzhuk

Rivne State University of the Humanities, Rivne (Ukraine)

ABSTRACT. The article describes the specificities of the syntactic organization of sentence-replies in composing dialogic discourse. The author notes that the meaning of a dialogic replica is formed by several layers: denotative (information about the real or imaginary world), significant (how information is presented in the speaker's consciousness), pragmatic (information about the speaker's intentions in the communication process), and syntactic (containing an information about the relationship between replicas in the dialogical discourse). There is a potential opportunity in the language to use several semantic options with different grammatical forms for expressing predicates to denote the same situation in the world of reality and to convey the same denotative meaning. This creates prerequisites for the choice that the participants of the dialogic discourse make, taking into account the stylistic possibilities of the grammatical form, its communicative and emotional direction. The persistent tendency of dialogic discourse to economize linguistic means does not exclude the functioning of syntactic periods in it, which bring together various senses and are a manifestation of linguistic redundancy. However, such constructions allow dialogue participants to accurately perceive the complex psycho-emotional states of their interlocutors and decode communicatively significant meanings in their speech.

Keywords: communication, dialogue, discourse, semantic invariant, semantic variant, denotative situation, implication

Сучасне мовознавство та його провідна когнітивно-дискурсна парадигма орієнтують лінгвістів на вивчення мови не лише як семіотичної системи, а і як засобу комунікації та впливу. Реалізацію комунікативної функції мови науковці пов'язують передусім із такою мовною одиницею, як речення. Якщо граматичне значення речення („граматичну ситуацію”) визначає його предикативність (поєднання категорій синтаксичної об'єктивної модальності, часу й особи), то денотативна ситуація (ситуація у світі дійсності) відображається у пропозиції та формує його семантичну структуру. Інакше кажучи, речення як одиниця мови – це схема, що в конкретних комунікативних ситуаціях (з урахуванням таких параметрів, як соціальні та психологічні ролі адресанта й адресата, їх ставлення до дійсності та змісту повідомлення, мотиви і цілі спілкування, його місце і час та ін.) реалізується у висловлюваннях.

Отже, кожне речення як синтаксична одиниця потенційно багатозначне, висловлювання ж завжди однозначне: у ньому реалізуються комунікативні наміри (інтенції) мовця, його ціленастанови. Тому в мові / мовленні є множинність варіантів вираження одного й того ж інтенційного значення / смис-

лу, які не завжди абсолютно співвідносяться з пропозиційним значенням речення. З цим пов'язуємо доречність аналізу реченневих одиниць на засадах функційного підходу, сфокусованого на особливостях їх функціонування у мовленні, та комунікативно-прагматичного, який уможливує з'ясування прагматичного потенціалу досліджуваних одиниць у діалогічному дискурсі як моделі конкретної мовленнєвої ситуації з відповідними параметрами.

Триаспектний підхід до опису речення, поширений у галізі синтаксису, уможливує його кваліфікацію як одиниці, що має не лише формально-синтаксичну будову, а й комунікативну організацію та семантико-синтаксичну структуру. Науковий інтерес до останньої активізував один із пріоритетних принципів сучасної лінгвістики – функціоналізм. Речення-висловлювання у структурі діалогу максимально віддалені від типових реалізацій структурних схем, тому специфіка їх семантичної організації стала предметом вивчення В. Шульгіної, І. Морозової, О. Ваяхіної, Н. Глаголева, Г. Чумакова, Н. Формановської, Г. Сергеевої, Н. Теплицької та ін.

Діалог як когнітивно-комунікативний феномен представлений у науковому доробку таких мовознавців, як М. Борисова, О. Земська, Г. Валімова, В. Гак, В. Девкін, С. Занько, А. Нікольський, Ц. Йотов, І. Святогор, М. Орлова та ін. Проблеми діалогу вивчали й українські лінгвісти (В. Рінберг, А. Грищенко, Д. Баранник, П. Дудик, І. Борисюк, Л. Олексієнко, І. Шевченко, Г. Олійник, Л. Безугла та ін.). Семантико-синтаксична організації речення-репліки – предмет дослідження у працях П. Дудика, О. Шаройко, Г. Чумакова, Н. Шведової, Н. Шульжук та ін.

Когнітивно-дискурсна лінгвістична парадигма, зорієнтована на „дискурсивні чинники вибору тієї чи іншої мовної форми маніфестації знань у тексті чи комунікації” [Селіванова 2008: 18], сприяла формуванню нових галузей знань, проблемне поле яких сфокусувалося на понятті *діалогічний дискурс*, яке Л. Безугла визначає як „мисленнєво-комунікативну мовленнєву діяльність комунікантів у широкому (ситуативно-комунікативному, соціокультурному, когнітивно-психологічному) контексті, зафіксовану діалогічним текстом” [Безугла 2009: 9]. Дослідниця виокремила комунікативні властивості діалогічного дискурсу (наявність мовця й адресата, комунікативних ролей; можливість взаємного накладання ходів; тематична єдність; перевага спонтанного мовлення; шаблонність мовленнєвої взаємодії; імпліцитність мовного вираження; переважно усний спосіб здійснення; помітна роль невербальних засобів; національна специфіка [Безугла 2009: 12]), що визначають специфіку його семантико-синтаксичної організації.

Аналіз речення як одиниці, що поєднує формальний, семантичний та комунікативний параметри, спонукав мовознавців спочатку до відокремленого вивчення кожного з них, згодом же їх стали розглядати у взаємодії. Щодо семантичного, то його активізація пов'язана з підвищеним інтересом лінгвіс-

тів у 60–70 роках минулого століття до семантики загалом і синтаксичної зокрема. Предметом уваги останньої і стала семантична структура речення (праці М. Хомського, Дж. Лакоффа, Ч. Філлмора та ін.). Теоретичною ж основою нашої наукової розвідки стали праці таких авторитетних українських мовознавців, як І. Вихованець, К. Городенська, С. Дорошенко, Д. Баранник, П. Дудик, А. Загнітко, К. Шульжук та ін., які дозволяють констатувати, що загальну семантику речення формують логіко-поняттєві категорії (співвідносні з позамовною дійсністю) та семантика граматичної форми (зміст речення). Слушними видаються й міркування С. Єрмоленко: „Денотативний зміст можна назвати семантичним інваріантом речення, якому в конкретному мовленні відповідають семантичні варіанти речення” [Єрмоленко 1981: 17].

Семантико-синтаксична структура елементарного речення представлена предикатними синтаксемами, що відіграють організаційну роль у реченні, та субстаційними (суб’єктною, об’єктною, адресатною, інструментальною, локативною), що входять до валентної рамки предикатів [Селіванова 2008; Вихованець 1983; Вихованець 1992]. На відміну від предикатно-аргументних відношень в елементарному реченні, в семантично складному, на думку І. Вихованця, наявні предикатно-предикатні відношення. У семантичній же структурі складного речення (в його мінімальних конструкціях) наявні три предикати – предикат предикатів (сполучник / сполучне слово) та два внутрішні предикати елементарних речень (предикативних частин) [Вихованець 1983].

Слушними видаються міркування К. Шульжука щодо семантико-синтаксичної структури елементарних складних речень, яка, на думку вченого, відображає відношення між двома ситуаціями, тому із семантичного погляду вони поліпропозитивні, орієнтовані на вираження комплексу пропозицій, тоді як прості речення у типових виявах – монопропозитивні [Шульжук 1987].

Навколо пропозиційного предиката (сполучника чи його функційного еквівалента) в елементарному складному реченні об’єднуються дві предикативні частини, тоді як у складному багатокomпонентному семантична структура складніша, оскільки в ньому переважно представлена ієрархія пропозиційних предикатів. Остання спонукала професора К. Шульжука до виокремлення трьох моделей складних багатокomпонентних речень: із зовнішніми і внутрішніми пропозиційними предикатами, із зовнішніми пропозиційними предикатами, із внутрішніми пропозиційними предикатами [Шульжук 1987]. Центральною науковець вважає першу модель – трикомпонентні конструкції з одним зовнішнім і одним внутрішнім пропозиційними предикатами, роль яких на зовнішньому і внутрішньому рівнях членування можуть виконувати як сурядні, так і підрядні сполучники.

Мова використовує цілий ряд семантичних варіантів із різними граматичними формами вираження предикатів (синтаксичні форми утворюють відповідне „семантико-ситуативне поле з певним загальним значенням” [Єр-

моленко 1981: 20]) на позначення тієї самої ситуації. Семантичний інваріант – узагальнений логічний зміст речення. У діалозі ж мовець обирає один із семантичних варіантів синтаксичної одиниці, беручи до уваги комунікативно-прагматичний потенціал відповідної граматичної форми.

Речення у діалогічному дискурсі – частина синтаксичного цілого, параметри якого визначають структури, що його обслуговують. Оскільки формально-синтаксичну структуру речення-репліки презентують передусім мовленнєві варіанти моделей, то їх семантична структура закономірно містить „чимало імпліцитних компонентів, прихованих предикатних знаків, що можуть бути розгорнуті в пропозицію, ...тому безпосередній контакт мовців передбачає врахування і того, що співбесідник справді висловив за допомогою мовних засобів, і того, що визначають параметри конкретної мовленнєвої ситуації” [Шульжук 2018: 183]. Як зауважує А. Загнітко, „одне речення корелює з множинністю висловлень як його реалізаціями” [Загнітко 2005: 3]. Поділяємо також міркування О. Селіванової, яка, узагальнивши підходи до розуміння значення й смислу, запропонувала витлумачувати значення як „конвенційно закріплену за певною мовною формою інформацію, набуту на підставі колективного й індивідуального пізнавального та мовного досвіду носіїв мови, що в мовленні репрезентує відповідний фрагмент, актуальний для конситуаційного оточення” [Селіванова 2008: 85].

Отже, в широкому розумінні до семантики слід уналежнювати інформацію, яку має на увазі мовець під час мовлення і яку потрібно „видобути” адресатові для адекватної інтерпретації висловлювання. Під час вибору тої чи тої конструкції мовець бере до уваги її семантичні відтінки, граматичні та структурно-семантичні модифікації, а також комунікативно-прагматичні параметри відповідної ситуації мовлення. У реченні-висловлюванні реалізуються комунікативні наміри (інтенції) мовця.

Метою цієї наукової розвідки є схарактеризувати структурно-семантичні особливості речень-реплік у діалогічному дискурсі. Важливо також з’ясувати їх комунікативно-прагматичну сутність.

Конситуативність діалогу зумовлює наявність у ньому як висловлювань, співвідносних із типовими реченнєвими моделями, так і конструкцій, що відображають особливості синтаксичної організації діалогічного дискурсу. З-поміж останніх заслуговують на увагу складнопriєднувальні конструкції, що в науковому доробку мовознавців представлені переважно як явище структурного ([Коструба 1960], [Петличний 1963], [Чередниченко 1954] та ін.) або розмовного ([Жайворонок 1969], [Дудик 1973], [Рінберг 1979] та ін.) синтаксису. Зауважимо, що на позначення цих структур немає єдиного терміна (“приєднувально-видільні” (І. Петличний), „видільні речення” (П. Коструба), „воєрідні неповні” (І. Чередниченко), „видільні” або „приєднувальні” (П. Дудик), „складнопriєднувальні” (В. Жайворонок). Слушною вважаємо

думку В. Жайворонка про те, що „приєднувальними слід вважати речення, які не розміщуються в традиційний ланцюг сурядних та підрядних, а становлять окремих вид речень, виділених особливою приєднувальною інтонацією” [Жайворонко 1969: 13].

Чому виникають такі конструкції в діалогічному дискурсі? Діалог формується спонтанно, тому адресант, починаючи речення-репліку, іноді не уявляє, з яких компонентів воно складатиметься. Як наслідок – окремі з них формуються у вигляді не передбачених мовцем приєднань. Наведемо приклади: „...А мушу я тобі подякувати, бо прийшла дітям та мені пенсія, **та ще медаль партизанську дали Марушці...**” (В. Міняйло); „Мордував усю Забару, – **нехай тепер сам помордується**” (Є. Гуцало); „Гріх – не міх, за плечима не носити... **Та проте стеретися тра**” (В. Міняйло); „Дочка у мене одиначка, Хазяйка добра, пряха, швачка, – **То може** і в родню вступлю” (І. Котляревський); „Чи ти вже й Прокопа Дудку забула!.. **Ще ж** не вмер, а живий” (Є. Гуцало); „Лев. ...Як буду вмирати, то прийду, як звір до лісу, – **отут** під дубом хай і поховують...” (Леся Українка).

Натрапляємо в діалогічному дискурсі й на складноприєднувальні конструкції, що співвідносні за будовою із безсполучниковими реченнями, наприклад: „Нагнав жінку по дорозі, – **везла вона з дівчинкою возик з мішком од млина**” (А. Головка); „Кажуть сусіди, що тут проходили, – **її сім'я все макуху їла і стала примішувати бадилля, назбиране з осені**” (В. Барка).

Наведені приклади засвідчують суперечність між „лінійною організацією речення та нелінійним характером мислення в діалозі, асоціативний принцип організації якого зумовлює формування складноприєднувальних конструкцій” [Шульжук 2019: 178]. Такі побудови – закономірне явище діалогічного дискурсу (а не граматична аномалія), що засвідчує пристосування формальної і семантичної структури речення-репліки до потреб ситуації мовлення у процесі формування „комунікативно значущих смислів” (Н. Формановська).

Якщо ізольоване речення в мові має значення, то у мовленні воно набуває відповідних смислів, додаткових семантичних нашарувань, супроводжується видозмінами, перетвореннями й ускладненнями. Цю тезу ілюструють неповні конструкції у складі діалогічної репліки. Безпосередній контакт мовців дозволяє їм не вербалізувати в діалогічній репліці предикатні та суб'єктні синтаксеми, відсутність яких компенсують синтаксеми, що необхідні для реалізації їх комунікативного наміру, наприклад:

- „– Загін приходив у ліс?
- Німецько-гайдамацький, сам чув” (О. Десняк).

Імпліцитно вираженими можуть бути як члени речення, так і предикативні частини, наприклад: „Мавка. Ти б не хотів, щоб день уже кінчився? (Лукаш хитає головою, що не хотів би) Мавка. Чому? Лукаш. Бо дядько до села по-

кличуть” (Леся Українка). Остання репліка діалогу мала б мати такий вигляд: „Я не хотів би, щоб день уже кінчився, бо дядько до села покличуть” (Леся Українка). Проте тематична зв’язаність реплік за підтримки паравербальних засобів дозволяє учаснику діалогу не вербалізувати ті його фрагменти, що обтяжують висловлювання і є очевидними в контексті мовленнєвої ситуації.

Щодо ролі жестів і міміки в імпліцитно презентованих фрагментах речень-реплік, то вони, хоча й не входять до знакового поля мови, оскільки належать до одиниць іншої семіотичної системи, природно включаються у знаково-синкретичні акти діалогічного мовлення: зміст висловлювання, когнітивний досвід мовця та інтерпретація певних рухів у суспільстві, забезпечують автоматизм їх розуміння, як у таких прикладах: „Один побіг ворогам на поклін, так тому ж і не диво, дурний, неписьменний, а й та, – вона кивнула головою в хату, – учена і теж збирається” (Г. Тютюнник); „Всі ми руйнуємо, – кипів син. – І я, і ти, і він, – вказав на батька, – руйнуємо тим, що осторонь стоїмо...” (О. Гончар); „Там, кажу, – Гнат кивнув на свій кабінет” (Г. Тютюнник).

До типових явищ синтаксису діалогічного дискурсу належать незакінчені конструкції, наприклад: „Едіта. Громада знає, – я не покриваю гріхів свого сина, отже, я скажу по щирості, що баламутом мій син не був ніколи, скільки знаю. А щоб він звів з ума твою Джоану...” (Леся Українка); „Зараз тобі гвинтівку на плече, пов’язку на рукав – і вже воно...” (Г. Тютюнник); „Секлита. Сідайте ж, щоб старости сідали в мене: може, вашими молитвами...” (М. Старицький); „Василь. Де Аза? Апраш. Та кинь ту гадину! Василь. Ох, кинув би, та...” (М. Старицький); „Прокіп Свиридович. Вибачайте, добродію, ми люди прості, що чули...” (М. Старицький). Дослідники синтаксису кваліфікують такі конструкції по-різному. Одні вважають їх незакінченими, або „усіченими” (А. Цой), інші – різновидом неповних (І. Попова) або еквівалентами речення (П. Дудик). Нам же імпонують міркування науковців, які відсутність реалізації обов’язкових граматичних і лексичних зв’язків у таких синтаксичних одиницях та їхню інтонаційну незавершеність у складі діалогічної репліки не пов’язують із ускладненням їх однозначної інтерпретації завдяки параметрам комунікативної ситуації. З-поміж чинників, що зумовлюють незавершені речення-репліки, – емоційний або фізичний стан мовця (гнів, образа, здивування, страх, розчарування, радість та ін.), пошуки форми вираження думки, можливість уникнути небажаних асоціацій або грубої лайки, слів, пов’язаних із непристойними уявленнями: „Ну, спасибі вам, парубота, що... – Олекса затнувся, бо почувався дуже зле. – Одне слово, дяка вам велика від імені...” (В. Міняйло); „Хто тут, що коман... – Передній боець, забачивши у світлі ліхтаря полковницькї петлиці, загасив ліхтар, зашикав на задніх” (Г. Тютюнник); „Я думаю, що... – розгубилась налякана Ліда” (М. Коцюбинський).

Зауважимо, що релевантною у процесі передачі інформації є комунікативна структура речення-висловлювання. Якщо ж вона представлена

фрагментарно (як у незакінчених реченнях), то її адекватне сприйняття можливе за наявності частини реми (або можливості її відтворення за підтримки паралінгвістичних засобів), як у таких прикладах: „Й нічого не кажи, – постерегла вона його погляд, – не тобі гостинців носимо, а долі, щоб тебе, нечемного, берегла! Бо як у мене й тебе, Петєвого рятівника й побратима, не стане... – Стара міцно зажмурилась, тихо зітхнула й чомусь дрібненькими кроками вийшла з кімнати” (В. Міняйло); „Грицькові менше я вірю, та й про нього недобрі чутки пішли, що з Федорою...” (М. Стельмах).

Нерідко адресат, який має спільний із адресантом когнітивний досвід, завершує його речення-репліку:

„– Майте на увазі, – промовив мляво гість, – крок управо, крок уліво... – І ви будете стріляти ... – докінчив за нього фразу Максим нудним, глузливым голосом (І. Багрянний)”;

„Секлита. Вип’ємо ж по чарці за живих і за мертвих! (Налива і п’є) Щоб живим жити і не вмирати, а померлим, коли померли... (Маха рукою).

Голохвостий. Бодай не вставати!” (М. Старицький).

Для декодування ж інтенційного, емоційного, оцінного значення / смислу реплік, які потенційно мають подвійне прочитання, ситуативна однозначність реалізується у діалогічному дискурсі за підтримки відповідної інтонації, наприклад: „Я тобі дам...” (обіцянка) і „Я тобі дам!” (погроза).

Щодо інтонації зауважимо, що питальні речення-репліки, хоча і містять формальні ознаки (частки *хіба*, *невже*, *чи ж*; займенникові та прислівникові слова *що*, *коли*, *та що*, *як*, *який*), у діалогічному дискурсі можуть виражати як експресивне ствердження або заперечення, так і спонукування до дії, наприклад: „**Який я тобі хазяїн**, он бери банку коричневої і давай освіжай гаража” (О. Черногуз). Подібні конструкції привертають увагу співрозмовника, а питальний займенник у них стає „ударним центром репліки” [Баранник, Гай 1961: 143]. Риторичні оклично-питальні звороти у складі репліки реалізують своє комунікативне призначення також за підтримки інтонації: „Що мені на світі, Сироті, робити?” (Т. Шевченко).

Специфіку синтаксичної організації діалогічного дискурсу становлять і речення-репліки, співвідносні за будовою зі складними конструкціями, одна з частин яких „зредукована” [1] і містить частки, прислівникові та займенникові слова, тоді як друга – розкриває її питальний чи висновковий зміст. Наведемо приклади: „Пузир. **А що**, хіба вам не до вподоби?” (І. Карпенко-Карий); „Збірщик. **А що**, про зятя й досі нема чутки?” (М. Кропивницький); „**Ти що ж**, на всю ніч найнялась мені проповіді читати?” (Г. Тютюнник); „**А ти що**, не читав наказу?” (Г. Тютюнник); „**Що**, розкисли трохи” (С. Журахович); „Грицько. **Що**, він (Хома) прийде?” (М. Старицький); „**Ну от що**, голово, якщо ти цікавишся моєю особою, то поїдь у район” (Г. Тютюнник).

Спільні фонові знання під час діалогічної взаємодії, коли співрозмовники обмежені у часі, дозволяють їм послуговуватися готовими реченневими одиницями з постійним компонентним складом – фразеологізованими утвореннями або їх «уламками». Винайдений один раз спосіб формулювання думки стає зручним для мовців, наприклад: „Куди серце лежить, туди й око біжить” (О. Гочар); „Буває, що й курка півнем співає” (В. Міняйло); „Чує кицька, чие сало з’їла” (Є. Гуцало); „Старість не радість, а померати не хочеться” (П. Мирний); „Ти їй про образки, а вона тобі – про лубки на возки!” (В. Міняйло); „Коли ходиш, то ходи, коли любиш, то люби” (П. Мирний); „Така вже моя доля щербата: кого б’є, то вже не милує!” (М. Старицький); „Степан. Не знаєте хіба прислів’я: не руш добра...” (М. Старицький); „Не було бабі клопоту... – сплюнув Дмитро” (О. Десняк).

У художніх діалогах іноді можна натрапити на згусток фразеологізованих реплік, які відтворюють народнорозмовну тональність мовлення та презентують багатовікову мудрість поколінь, як, наприклад, у діалозі Дмитра та Павла у драмі М. Старицького *Не судилось*:

„Павло. Не такий страшний чорт, як його малюють. Є воля, буде й доля! Гуртом, кажуть люде, і батька бити добре...”

Дмитро. Авжеж, віддячити батькові треба і за хліб, і за сіль, і за добру ласку...”

Перехід однієї синтаксичної побудови в іншу при зміщенні комунікативної настанови – закономірне явище у діалогічному дискурсі, яке не порушує взаєморозуміння учасників комунікації, оскільки семантико-синтаксичні відношення формуються у межах діалогічної єдності:

„– Хочу вам сказати, що була поганою невісткою.

– Знаю. Далі що?

– Що не любила вашого сина” (Г. Тютюнник).

Невеликі за обсягом речення-репліки – стійка тенденція синтаксичної організації діалогічного дискурсу, проте репліка в діалозі може концентрувати доволі великий зміст, організований у синтаксичний період: „Дарина. Якби він просто вмер, коли ми кохалися, то мені легше б було: я б носила його в серці, поки б мене Господь на землі носив, розмовляла б з його душею... темними ніченьками, поливала б його могилу дрібними слізюньками, а тепер він поневіряється десь, може, помира десь на чужині за чужу злобу, – але й помираючи, не мене згадуватиме” (М. Старицький). Іноді в діалогічній єдності період формує не одна, а кілька реплік мовця:

„– Чого ж вам журитися?

– ...Хто мене пригріє, хто приголубить, хто серцю дасть вільний рух, дасть йому забитися швидше, хто розтопить ту кригу, що облягла його... – мовила вона тужливим голосом.

– Хто пригріє... Питаєте, хто приголубить?

– Хто зглянеться щиро, чуєте, щиро? Хто щиро подивиться на тебе, як на людину, що жадає глибокого й справжнього почуття, хто дасть у своїй душі відпочити тобі, хто тебе відчує?

І, помовчавши, мовила:

– Ніхто!..” (О. Плющ).

Такі репліки-періоди у діалогічному дискурсі презентують нестабільний психоемоційний стан його учасників.

Значення репліки у діалогічному дискурсі, крім денотативного, сигніфікативного та прагматичного інформаційних шарів, формує і синтаксичний (інформація про відношення між реченнями-репліками), тому для передачі однакового денотативного змісту мовець може скористатися семантичними варіантами з різними граматичними формами вираження предикатів. Його вибір визначає комунікативно-прагматичний потенціал цих семантичних варіантів.

У діалозі семантика синтаксичних схем наповнюється відповідним лексичним змістом і, потрапляючи у різні стилеві контексти, трансформується, внаслідок чого речення-репліка набуває додаткових семантичних нашарувань. Безпосередній же контакт мовців дозволяє їм не вербалізувати в діалогічній репліці предикатні та суб'єктні синтаксеми, відсутність яких компенсують синтаксеми, що необхідні для реалізації їх комунікативного наміру. Так у діалозі формуються неповні, перервані, незакінчені, *зредуквані* конструкції, семантична структура яких містить імпліцитні предикатні знаки, що мають потенціал розгорнення у пропозицію. Подібні реченнєві утворення не порушують правил синтаксичної парадигматики й синтагматики, вони не є виявом аномальності семантичної і структурної організації, оскільки є результатом пошуку оптимальних стратегій учасників діалогічної взаємодії з метою узгодження їх смислових позицій.

Спільні фонові знання мовців і національний мовленнєвий етикет за підтримки паравербальних засобів та відповідної інтонації компенсують формальну нестачу певних ланок у реченнях-репліках, сукупність яких формує семантико-синтаксичні відношення у складі діалогічній єдності. Суперечність же між нелінійним характером мислення в діалозі та лінійною будовою речень у ньому зумовлює формування складноприєднувальних конструкцій.

Стійка тенденція діалогічного дискурсу до економії мовних засобів не виключає функціонування у ньому синтаксичних періодів, що концентрують доволі великий зміст і є виявом лінгвістичної надлишковості, проте вони дозволяють учасникам діалогу безпомилково вловлювати складні психоемоційні стани своїх співрозмовників та декодувати комунікативно значущі смисли у їхньому мовленні.

Список використаної літератури

- Баранник Д.Х., Гай Г.М., *Драматичний діалог: Питання мовної композиції*, Київ: Вид-во Київ. ун-ту, 1961.
- Безугла Л.Р., *Діалог, діалогічний текст та діалогічний дискурс*, [в:] „Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов”, 2009, № 867, вип. 60, с. 7–14.
- Вихованець І.Р., *Граматика української мови. Синтаксис: підручник*, Київ: Либідь, 1993.
- Вихованець І.Р., *Нариси з функціонального синтаксису української мови*, Київ: Наукова думка, 1992.
- Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М., *Семантико-синтаксична структура речення*, Київ: Наукова думка, 1983.
- Дудик П.С., *Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення*, Київ: Наукова думка, 1973.
- Єрмоленко С.Я., *Семантичний аспект дослідження синтаксису і проблеми стилістики*, [в:] „Мовознавство”, 1981, № 1, с. 16–25.
- Жайворонок В.В., *Складноприєднувальні конструкції в усному мовленні*, [в:] „Українська мова і література в школі”, 1969, № 2, с. 13–17.
- Загнітко А.П., *Прагматичний аспект речення і прагматичний рівень висловлення*, [в:] „Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії”, 2005, вип. 13, с. 3–7.
- Коструба П.Г., *До питання про поняття і класифікацію неповних речень*, [в:] „Питання українського мовознавства”, 1960, кн. IV, с. 62–64.
- Петличний І.З., *Приєднувально-видільні речення в українській літературній мові*, [в:] *Проблеми синтаксису. Праці міжвузівської наукової конференції з питань синтаксису*, Львів: Вид. Львівського ун-ту, 1963, с. 20–31.
- Рінберг В., *Приєднувальні конструкції та їх статико-динамічні параметри*, [в:] „Мовознавство”, 1979, № 1, с. 20–32.
- Селіванова О.О., *Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми*, Полтава: Довкілля-К, 2008.
- Чередниченко І.Г., *Граматична структура неповних речень та основи їх класифікації*, [в:] „Українська мова в школі”, 1954, № 3, с. 14–20.
- Шульжук К.Ф., *Семантична структура складного багатокомпонентного речення*, [в:] „Мовознавство”, 1987, № 6, с. 24–32.
- Шульжук Н.В., *Проблеми опису діалогічного мовлення у контексті когнітивно-дискурсивної лінгвістичної парадигми*, [в:] „Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки”, 2018, вип. 46, с. 181–186.
- Шульжук Н.В., *Складноприєднувальні конструкції в діалогічному дискурсі: комунікативно-прагматичний аспект*, [в:] „Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія Філологія”, 2019, вип. 5 (73), с. 177–180.

Список використаної літератури [References]

- Barannyk D., Hai H., *Dramatychnyi dialoh: Pytannia movnoi kompozytsii* [*Dramatic dialogue: The issue of language composition*], Kyiv: Vyd-vo Kyiv, un-tu, 1961.
- Bezuhla L., *Dialoh, dialohichnyi tekst ta dialohichnyi dyskurs* [*Dialogue, dialogic text and dialogic discourse*], [v:] „Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu im. V.N. Karazina. Romano-hermanska filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov”, 2009, no. 867, vyp. 60, s. 7–14.
- Vykhovanets I., *Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys: pidruchnyk* [*Grammar of the Ukrainian language. Syntax: textbook*], Kyiv: Lybid, 1993.
- Vykhovanets I., *Narysy z funktsionalnogo syntaksysu ukrainskoi movy* [*Essays on the functional syntax of the Ukrainian language*], Kyiv: Naukova dumka, 1992.
- Vykhovanets I., Horodenska K., Rusanivskiy V., *Semantyko-syntaksychna struktura rechennia* [*Semantic and syntactic structure of the sentence*], Kyiv: Naukova dumka, 1983.
- Dudyk P., *Syntaksys suchasnoho ukrainskoho rozmovnoho literaturnoho movlennia* [*Syntax of modern Ukrainian colloquial literary speech*], Kyiv: Naukova dumka, 1973.
- Yermolenko S., *Semantychnyi aspekt doslidzhennia syntaksysu i problemy stylistyky* [*The semantic aspect of the study of syntax and the problem of stylistics*], [v:] „Movoznavstvo”, 1981, no. 1, s. 16–25.
- Zhaivoronok V., *Skladnoprriednuvalni konstruksii v usnomu movlenni* [*Difficult Connecting constructions in oral speech*], [v:] „Ukrainska mova i literatura v shkoli”, 1969, no. 2, s. 13–17.
- Zahnitko A., *Prahmatychnyi aspekt rechennia i prahmatychnyi riven vyslovlennia* [*The pragmatic aspect of the sentence and the pragmatic level of expression*], [v:] „Aktualni problemy suchasnoi filolohii. Movoznavchi studii”, 2005, vyp. 13, s. 3–7.
- Kostruba P., *Do pytannia pro poniattia i klasyfikatsiiu nepovnykh rechen* [*Regarding the question of the concept and classification of incomplete sentences*], [v:] „Pytannia ukrainskoho movoznavstva”, 1960, kn. IV, s. 62–64.
- Petlychnyi I., *Priednuvalno-vydilni rechennia v ukrainskii literaturnii movi* [*Connecting and separating clauses in the Ukrainian literary language*], [v:] „Problemy syntaksysu”, 1963, s. 20–31.
- Rinberh V., *Priednuvalni konstruksii ta yikh statyko-dynamichni parametry* [*Connecting structures and their static and dynamic parameters*], [v:] „Movoznavstvo”, 1979, no. 1, s. 20–32.
- Selivanova O., *Suchasna linhvistyka: napriamy i problemy* [*Modern linguistics: directions and problems*], Poltava: Dovkillia-K, 2008.
- Cherednychenko I., *Hramatychna struktura nepovnykh rechen ta osnovy yikh klasyfikatsii* [*The grammatical structure of incomplete sentences and the basis of their classification*], [v:] „Ukrainska mova v shkoli”, 1954, no. 3, s. 14–20.
- Shulzhuk K., *Semantychna struktura skladnogo bahatokomponentnogo rechennia* [*Semantic structure of the complex multi-component sentence*], „Movoznavstvo”, 1987, no. 6, s. 24–32.
- Shulzhuk N.V., *Problemy opysu dialohichnogo movlennia u konteksti kohnityvno-dykursnoi linhvistychnoi paradyhmy* [*The problems of describing of the dialogical speaking in the context*

of cognitive-discursive linguistic paradigm], [v:] „Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka: Filolohichni nauky”, 2018, vyp. 46, s. 181–186.

Shulzhuk N.V., *Skladnopryiedualni konstruksii v dialohichnomu dyskursi: komunikatyvno-prahmatychnyi aspekt* [*Complex constructions in dialogical discourse: communicative and pragmatic aspect*], [v:] „Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», seriia: Filolohiia”, 2019, vyp. 5 (73), s. 177–180.